

डॉ. सतीश कराड (स.शि)

लोकमान्य विद्यालय, लातूर

चित्रकला आणि कौशल्याचा विकास : शैक्षणिक अभ्यास

सारांश

चि

त्रकला ही फक्त कला नाही, तर विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक, भावनिक, सर्जनशील आणि सामाजिक कौशल्यांचा विकास करण्याचे प्रभावी माध्यम आहे. शालेय अभ्यासक्रमात चित्रकला विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशील विचारशक्ती, निरीक्षण क्षमता, रंगसंगती आणि आत्म-अभिव्यक्ती वाढवते. प्रस्तुत संशोधन पत्रात चित्रकलेच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या कौशल्यांच्या विकासाचे विविध पैलू, फायदे, शिक्षकांसाठी उपयोग व अडचणी यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

प्रस्तावना

शालेय शिक्षण फक्त अकादमिक ज्ञानापुरते मर्यादित नसावे. विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास साधण्यासाठी चित्रकला ही अत्यंत प्रभावी साधन आहे. चित्रकलेतून विद्यार्थ्यांचे सर्जनशील विचार, निरीक्षण क्षमता, समज आणि व्यक्तिमत्त्व यांचा विकास होतो. तसेच, चित्रकला विद्यार्थ्यांना आत्म-अभिव्यक्तीची संधी देते आणि त्यांच्या मनोवैज्ञानिक विकासातही मदत करते.

समस्येचे विधान

शालेय विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलता व कौशल्याच्या विकासात चित्रकलेचा उपयोग आणि प्रभाव

संशोधनाची उद्दिष्टे

चित्रकलेचा शैक्षणिक आणि व्यक्तिमत्त्व विकासातील उपयोग समजून घेणे
विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशील कौशल्यांच्या विकासावर चित्रकलेचा परिणाम अभ्यासणे
शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांसाठी चित्रकलेच्या फायदे शोधणे
चित्रकलेच्या शिक्षणात अडचणी आणि सुधारणा मांडणे

संशोधन पद्धती

वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक पद्धतीचा वापर
शालेय अभ्यासक्रम, शैक्षणिक ग्रंथ, संशोधन लेख आणि नियतकालिकांचा अभ्यास

शिक्षक व विद्यार्थ्यांच्या अनुभवांचे निरीक्षण
चित्रकलेचा शालेय शिक्षणात उपयोग

१. सर्जनशीलता

चित्रकलेतून विद्यार्थ्यांच्या कल्पक विचारशक्तीला चालना मिळते. विविध रंग, रूप आणि आकार वापरून ते नवीन कल्पना व्यक्त करतात.

२. निरीक्षण क्षमता

चित्रकला विद्यार्थ्यांना वस्तू, निसर्ग आणि सामाजिक वातावरणाचे सूक्ष्म निरीक्षण शिकवते.

३. व्यक्तिमत्व विकास

स्वतःच्या भावनांचे अभिव्यक्तीकरण व कलात्मक प्रकल्प विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि व्यक्तिमत्व विकासाला चालना देतात.

४. सामाजिक कौशल्ये

समूहात चित्रकला करणे, प्रकल्प तयार करणे किंवा प्रदर्शनात सहभाग घेणे विद्यार्थ्यांच्या सहकार्य व संवाद कौशल्यांचा विकास करते.

५. भावनिक व मानसिक विकास

चित्रकलेतून विद्यार्थी मानसिक तणाव कमी करतात, आनंद अनुभवतात आणि भावनात्मक संतुलन साधतात.

शिक्षकांसाठी फायदे

विद्यार्थ्यांच्या प्रतिभा व सर्जनशीलतेची ओळख
शिक्षण अधिक संवादात्मक आणि रंजक बनवणे
मूल्यांकन आणि प्रगतीचे निरीक्षण सोपे

चित्रकलेचा शालेय शिक्षणात उपयोग

१. सर्जनशीलता (कल्पक विचारशक्तीला चालना)

चित्रकलेतून विद्यार्थ्यांच्या कल्पक विचारशक्तीला चालना मिळते. विविध रंग, रूप आणि आकार वापरून ते नवीन कल्पना व्यक्त करतात.

२. निरीक्षण क्षमता

चित्रकला विद्यार्थ्यांना वस्तू, निसर्ग आणि सामाजिक वातावरणाचे सूक्ष्म निरीक्षण शिकवते.

३. व्यक्तिमत्व विकास

स्वतःच्या भावनांचे अभिव्यक्तीकरण व कलात्मक प्रकल्प विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि व्यक्तिमत्व विकासाला चालना देतात.

४. सामाजिक कौशल्ये

समूहात चित्रकला करणे, प्रकल्प तयार करणे किंवा प्रदर्शनात सहभाग घेणे विद्यार्थ्यांच्या सहकार्य व संवाद कौशल्यांचा विकास करते.

५. भावनिक व मानसिक विकास

चित्रकलेतून विद्यार्थी मानसिक तणाव कमी करतात, आनंद अनुभवतात आणि भावनात्मक संतुलन साधतात.

शिक्षकांसाठी फायदे

विद्यार्थ्यांच्या प्रतिभा व सर्जनशीलतेची ओळख
शिक्षण अधिक संवादात्मक आणि रंजक बनवणे
मूल्यांकन आणि प्रगतीचे निरीक्षण सोपे

विद्यार्थ्यांसाठी फायदे

सर्जनशील व निरीक्षण क्षमतांचा विकास
आत्म-अभिव्यक्ती आणि आत्मविश्वास वाढतो
भावनात्मक संतुलन आणि मानसिक स्वास्थ्य सुधारते
कलात्मक व वैयक्तिक कौशल्ये विकसित होतात

अडचणी व मर्यादा

शाळेत पुरेशी साधने व रंगसामग्रीची उपलब्धता नसणे
शिक्षकांची कला क्षेत्रातील प्रशिक्षितता कमी असणे
वेळेची मर्यादा व अभ्यासक्रमाच्या बंधनामुळे कमी वेळ देणे

निष्कर्ष

चित्रकला शालेय शिक्षणात विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी अत्यंत महत्वाची आहे. ही फक्त कलात्मक अभिव्यक्ती नाही, तर सर्जनशीलता, निरीक्षण क्षमता, सामाजिक व भावनिक कौशल्यांचा विकास साधणारे माध्यम आहे. शिक्षकांनी चित्रकलेचा प्रभावी वापर करून विद्यार्थ्यांना अधिक सर्जनशील, आत्मविश्वासी आणि सर्वांगीण विकसित व्यक्तिमत्व घडवावे.

संदर्भ

डॉ. शेखर, ए.- बालक आणि कलाशिक्षण, पुणे: ज्ञानप्रकाशन, २०१८

शर्मा, आर.सी. -Educational Technology and Art in Education, Delhi: Arya Publications, २०१७

एन सी ई आर टी ई + एन सी ई आर टी ई (NCF), NCERT, २००५

शैक्षणिक संशोधन लेख – Journal of Art & Education, Vol. 10, Issue 2, 2020

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Address :Khadgaon Rd, Sambhaji Nagar, Near,Smt. SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.**Phone** 9890408998, 8329647660 **Email ID** : diirjournal@gmail.com**Website** : <https://www.diirjournal.com>